

ENSKILDA HÖGSKOLAN STOCKHOLM
Teologiska programmen
Systematisk teologi

EXAMENSARBETE
Kandidatuppsats
Vårterminen 2022

Två neokarismatiska församlingars syn på ledarskap

En komparativ studie av "Knutby Filadelfia" och "Livets ord"

Av: Daniela Dufvenheim

Handledare: Joseph Sverker
Enskilda Högskolan Stockholm

Sammanfattning

Denna kandidatuppsats är en komparativ studie av *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord*. Den komparativa analysen genomfördes utifrån forskningsfrågan *Hur ser Knutby Filadelfia och Livets Ord på ledarskap?* Som teoretiska tolkningsramar har Max Webers teori om det karismatiska ledarskapet samt Diane Langbergs teori om ledarskap och maktmissbruk inom kyrkan använts.

Den komparativa studien har lett fram till följande slutsatser; mellan *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord* finns det flera likheter gällande ledarskapet såsom det karismatiska ledarskapet, auktoriteten, den fastställande hierarkin, tiondet (om än med olika tolkningar av dess innebörd), det spirituella maktmissbruket och bristen på demokrati men det finns även olikheter såsom *Knutby Filadelfias* syn på synd och frälsning genom läran om Kristi Brud samt *Livets Ords* syn på framgångsteologi och apostoliskt ledarskap.

Engelsk titel

Two Neo-Charismatic Churches' View of Leadership. A Comparative Study of Knutby Filadelfia and Livets Ord.

Nyckelord

Ledarskap; Karismatiskt ledarskap; Apostoliskt ledarskap; Livets ord; Knutby Filadelfia

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och mål.....	1
1.2 Frågeställning	2
1.3 Avgränsning	2
1.4 Metod	2
1.5 Material	3
1.6. Teori	4
1.6.1 Max Webers teori	4
1.6.2 Diane Langbergs teori.....	5
1.7 Forskningsöversikt	7
1.8 Centrala begrepp.....	8
2. Neokarismatiska församlingar	8
3. Livets Ord	9
3.1 Bakgrund och historia	9
3.2 Synen på ledarskapet	10
3.2.1 Apostoliskt ledarskap.....	12
3.2.2 Framgångsteologi	15
4. Knutby Filadelfia.....	16
4.1 Bakgrund och historia	16
4.2 Synen på ledarskapet	17
4.2.1 Läran om Kristi Brud	20
4.3 Synen på frälsning	22
4.3.1 Synen på synd.....	23
5. Diskussion om likheter och skillnader mellan ledarskapssynerna.....	25
6. Sammanfattning	29
7. Källförteckning.....	31
6.1 Bibliografi	31
6.2 Elektroniska källor	31
6.3 Dokumentärer	32

1. Inledning

En aktuell podcast från 2021 vid namn ”The rise and fall of Mars Hill” är just nu i ropet inom den kristna rörelsen. Den handlar om Mars Hill church, en ej samfundsanknuten evangelikal församling, som grundades i Seattle 1996 av den karismatiska pastorn Mark Driscoll, och podcasten har sin utgångspunkt i ledarskapet. Församlingen genomgick en storhetstid med 13 000 kyrkobesökare varje söndag på 15 orter i USA samt med en inkomst på 25 miljoner dollar år 2013 som erhöles genom tionden och donationer. 2014 tillsattes dock en utredning då det framkom upprepade fall av mobbning, tystnadskulturer där ifrågasättanden ansågs vara respektlöst och syndfullt vilket ledde till utfrysning, och plagiatanklagelser. Mycket av kyrkans pengar hade även använts för att främja försäljningen av Driscolls egen bok *Real marriage: The truth about sex, friendship and life together*. Driscoll avgick efter anklagelserna och 1 januari 2015 lades hela församlingen ner. Diane Langberg, psykolog med inriktning på traumaöverlevare, deltar i podcasten och skriver i sin bok *Redeeming power: Understanding authority and abuse in the church* om ledarskap och maktmissbruk inom kyrkan.¹

Mars Hill är ett av de mer anmärkningsvärda exempel på ett ledarskap vars auktoritet motiveras teologiskt och där denna motivering leder till en mycket upphöjd roll för pastorn. Även i Sverige finns uppmärksammade exempel på auktoritärt ledarskap inom neokarismatiska rörelser såsom *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord*. Jag har länge funderat över hur dessa två stora svenska församlingar ser på ledarskapet och efter att ha lyssnat på podcasten så föll valet därmed naturligt på dem när jag skulle välja två församlingar att skriva om och jämföra. De har fått mycket uppmärksamhet i media och kan därför göra denna analys innehållsrik.

Livets Ord har varit aktuell sedan rörelsen startade i Uppsala 1983 av Ulf Ekman och hans fru Birgitta Ekman. Från att ha varit en liten församling med få medlemmar har den växt sig stor och är idag den näst största frikyrkoförsamlingen i Sverige med sina 4000 medlemmar.

Knutby Filadelfia har varit aktuell sedan Knutbydramat år 2004, och än mer idag efter rättegången våren 2020 mot de tidigare pastorerna, flera utgivna böcker (bland annat av Jonas Bonnier och Peter Gembäck) samt dramaserien *Knutby* på Cmore.

1.1 Syfte och mål

Syftet med denna komparativa studie är inte att blanda ihop *Knutby Filadelfia* med *Livets Ord*, eller vice versa, eller jämföra dem med varandra. Båda dessa församlingar har olika bakgrund och har haft olika utfall. *Livets Ord* tillhörde trosrörelsen (en väckelsekristen karismatisk rörelse med betoning på framgångsteologi med rötter i USA) medan *Knutby Filadelfia* var en pingströrelse. Den ena församlingen har varit mindre och legat på landsorten medan den andra församlingen har varit större och haft sin verksamhet i en stor stad. Dock delar dessa församlingar det neokarismatiska synsättet och

¹ Peterson & Garner 2019: 83

det är utifrån den synen som jag kommer jämföra dessa församlingar. Jag vill alltså försöka ta reda på om det finns teologiska likheter respektive skillnader i fråga om ledarskapssyn inom det neokarismatiska fältet.

1.2 Frågeställning

Den huvudsakliga frågeställningen för uppsatsen är, vilka likheter och skillnader finns det i ledarskapssyn inom det neokarismatiska fältet och hur motiveras ledarskapet teologiskt? För att komma åt den frågan vill jag undersöka hur *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord* ser på ledarskap. För att försöka besvara denna frågeställning har jag valt att dela upp huvudfrågan i följande forskningsfrågor;

- Hur kopplas det apostoliska ledarskapet och framgångsteologi till ledarskapet inom *Livets Ord*?
- Hur kopplas läran om Kristi Brud och synen på frälsning till ledarskapet inom *Knutby Filadelfia*?

1.3 Avgränsning

Jag har valt att fokusera på tidpunkter där frågan om ledarskap har varit extra framträdande och årtalen mellan respektive församling kommer därför att skilja i denna komparativa studie.

För *Livets Ord* kommer fokus att ligga på Ulf Ekmans tid som pastor och församlingspedagog från tidigt 1980-tal, då *Livets Ord* grundades, till 2014 då han lämnade församlingen. Jag har valt att fokusera på Ekmans tid som ledare eftersom han hade störst inflytande på ledarskapssynen i *Livets Ord*. För *Knutby Filadelfia* kommer fokus främst ligga på Åsa Waldaus tid som pastor i församlingen (1992-2009), även om Helge Fossmo också nämns då han var en drivande kraft till läran om Kristi Brud. Anledningen till att jag främst har valt att fokusera på Waldaus tid som pastor beror på läran om Kristi Brud vilken gav en stor påverkan på ledarskapet.

1.4 Metod

Denna studie är huvudsakligen en komparativ studie, där material har valts ut för att likheter och skillnader ska kunna studeras vad gäller ledarskapssyn inom de neokarismatiska församlingarna *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord*. För att kunna besvara mina delfrågor för att uppnå min huvudsakliga fråga kommer jag dessutom jämföra mitt material med Max Webers teori om det karismatiska ledarskapet och med Diane Langbergs teorier om ledarskap och maktmissbruk inom kyrkan som framkommer i boken *Redeeming power: Understanding authority and abuse in the church*.

1.5 Material

Denna studie kommer använda sig av olika sorters material beroende på vilken församling det rör samt vilket utbud av material som finns. Ekman har skrivit otaliga böcker om sina teologiska ståndpunkter vilket har varit till stor nytta men har inte alltid förklarat hur det ser ut inuti själva församlingen *Livets Ord*. Därför har material i form av litteratur eller artiklar från tidigare medlemmar tagits in för att få en djupare förståelse. Dock har jag hela tiden jämfört med Ekmans böcker, skrivna under den aktuella perioden, för att observera att inte innehållet är för olik. Eftersom Ekman var ledare och grundare för *Livets Ord* så utgår jag ifrån att de böcker som är skrivna under hans tid som ledare hänger ihop med hur ledarskapet i *Livets Ord* såg ut under samma period (även om sanningen givetvis kan ha förskönats för de publika mottagarna).

Vad gäller *Knutby Filadelfia* så har det inte varit lika lätt att få tag i primärkällor. Åsa Waldau och Peter Gembäck är de enda ledarna som har gett ut sina versioner om tiden i *Knutby Filadelfia*. Gembäcks bok, *Knutby inifrån: så förvandlades pingstförsamlingen till en sekt*, är relativt nyutgiven (2020) medan Åsa Waldaus bok *Kristi Brud- Vem kan man lita på?* gavs ut 2007. Detta har gett mig enbart två primärkällor.

Med tanke på den mediala uppmärksamhet som följde *Knutby Filadelfia* efter tidpunkten för mordet samt efter rättegångarna mot de tre pastorerna kan sanningen givetvis ha förvridits i böckerna vilket jag har tagit i beaktning. Därför har jag till viss del utgått från deras böcker men också använt mig av material från tidigare församlingsmedlemmar. Dessa vittnesbörd har varit i olika former, såsom tre dokumentärer som bygger på verkliga händelser och som har med autentiska predikningar, samt litteratur och artiklar skrivna av tidigare medlemmar.

Anledningen till att tidigare församlingsmedlemmar tas med i denna studie är för att det egna ledarskapet kan vara svårt att se på; dels kritiskt, dels sanningsenligt, varpå en snäv och möjligen osann ledarskapssyn kan presenteras för ledarna inom respektive församling. Jag instämmer med Per Kornhall, tidigare medlem i *Livets Ord*, som menar att hans minnen av situationer inom *Livets Ord* kan vara olika någon annans eftersom upplevelser påverkas av livserfarenheter och dessutom skiftar.² Enskilda människors berättelser kommer alltid vara subjektiva.³

Material har valts ut för att besvara frågeställningarna om ledarskapssyn men eftersom syftet med studien inte är att presentera en historiskt korrekt syn på ledarskapet inom de bägge församlingarna från alla synvinklar utan snarare att få en inblick i hur ledarskapet varit teologiskt konstruerat så har mycket material valts bort.

² Kornhall: 9

³ Kornhall:8

1.6. Teori

1.6.1 Max Webers teori

Denna studie kommer att använda sig av Max Webers teori om det karismatiska ledarskapet som framställs i boken *Ekonomi och samhälle: Förståendesociologins grunder*.

Enligt Weber finns det tre auktoritetstyper; legal, traditionell och karismatisk auktoritet. *Den legala auktoriteten* grundar sig i en maktutövning där det finns vedertagna regler och lagar. Ordningen är instiftad legalt och är opersonlig (med föreställningar om att medlemmar inte lyder individen utan snarare hela organisationen). De som blivit utvalda till auktoritetspersoner blir enbart åtlydda genom förordningens formella legalitet.⁴ För att kunna ingå i den administrativa staben i en organisation så krävs en adekvat fackutbildning och ämbetsman (människor som går in i en roll med vissa traditioner bakom sig och som ger vissa befogenheter som ledare) är vanliga i denna stab enligt Weber. *Den traditionella auktoriteten* grundar sig i att gamla styrsystem, med gamla traditioner och normer, är riktiga och bör följas. Ledaren väljs ut genom traditionella regler där den som utövar auktoritet inte är ”överordnad” utan snarare lyds genom den traditionella statusen.⁵ *Den karismatiska auktoriteten* grundar sig i ledarens personliga egenskaper och som genom ett personligt förtroende gör att omgivningen vill följa denne.

Weber beskriver således *karisma* på följande sätt;

”Termen ’karisma’ ska beteckna en exceptionell kvalitet hos en person för vars skull personen anses utrustad med övernaturliga, övermänniska eller åtminstone speciellt ovanliga krafter eller egenskaper. Dessa är sådana att de inte är tillgängliga för vanliga människor utan personen betraktas som av gudomligt ursprung eller som ideal och därmed som ’ledare’.”⁶

För Weber innebär detta att en karismatisk ledare kan bli åtlydd på grund av idealiska egenskaper (där karisman kan ses som något magiskt betingat) eller på grund av hjältemod. Genom dessa egenskaper ses ledaren som unik och som ett ideal, vilket vanliga medlemmar aldrig kan uppnå.

Det viktiga är alltså hur de underordnade ser på sin ledare. På ett sätt kan man säga att det är de underordnade som avgör hurvida en ledare är karismatisk eller inte men att de samtidigt är förpliktigade att följa ledaren.⁷ Karisman är följaktligen giltig genom att de som utsätts för auktoritetsutövningen accepterar den. Genom förtroende eller hjältedyran för ledaren styrks accepterandet av den karismatiska auktoriteten. Accepterandet är inte grunden för legitimitet ifall karisman är genuin. I stället är accepterandet (den fullständiga personliga hängivelsen) en skyldighet för de anhängare som genom en uppenbarelse blivit utsedda att acceptera den karismatiska kvaliteten

⁴ Weber 1983:148

⁵ Weber 1983:154

⁶ Weber 1983:166

⁷ Weber 1983:166

hos ledaren. Den karismatiska auktoriteten kan upphöra om ledaren, av sina anhängare, upplevs bli övergiven av sina magiska krafter, av Gud och om framgången tycks utebli.⁸ Legitimiteten för den personliga karisman finns alltså så länge den kan bevisas av lärjungarna.⁹

Den karismatiska församlingen har en förvaltningsstab där medlemmarna inte är fackutbildade och ”ämbetsmän”. Denna förvaltningsstab har inte valts på basis av social status utan snarare utifrån dess karismatiska kvaliteter.¹⁰ Denna stab utser sedan ledaren (som ska vara utrustad med verklig karisma) vilket inte avgörs genom majoritetens beslut och inte heller betraktas som ett ”val”.¹¹ För att täcka det karismatiska försörjningsbehovet finns ett flertal former; bland annat genom fredliga medel eller stor skala av gåvor från exempelvis stiftelser och donationer.¹² Genom frivilliga gåvor lever lärjungarna i ett kärleksförhållande till sin herre.

Enligt Weber finns det ingen ”kompetens”, inget ”arvode”, ingen ”karriär”, inget ”anställande” och inget ”avsättande”. Det finns bara intervention från ledaren och således ingen ”hierarki”¹³ (trots att medlemmar är underställda den karismatiska auktoriteten).¹⁴ Eftersom det inte finns några etablerade ”myndigheter” i karismatiska församlingar finns det inte vare sig reglemente eller rättsliga principer vilket gör att det skapas nya rättsliga avgöranden beroende på hur det nya fallet som uppstått ser ut och ofta betraktas dessa avgöranden som uppenbarelsen.

”Det är skrivet... men jag säger eder” är något som gäller för varje karismatisk auktoritet. Att acceptera är en plikt eftersom karisman hos en ledare har uppstått genom en uppenbarelse.¹⁵ Den karismatiska auktoriteten är revolutionär på så sätt att denne omvänder de förgångna (inom sitt område) och använder kraften ”ratio” för att arbeta antingen utifrån (till exempel förändra levnadsvillkor) eller inifrån (att förändra attityder eller beteenden).¹⁶

1.6.2 Diane Langbergs teori

Langberg definierar begreppet makt som ”att ha möjligheten att göra något, att ha en påverkan, att påverka människor eller händelser, eller att ha auktoritet”.¹⁷

Hon delar in makt i olika delar; emotionell makt (som kan ge uttryck i allt från kärlek och empati till ilska och kontroll), verbal makt (där välsignande ord även kan vara manipulativa), position och kunskapsmakt (som kan användas för välsignelse eller missbruk), fysisk makt (stirra på någon eller

⁸ Weber 1983:166

⁹ Weber 1983:168

¹⁰ Weber 1983: 167

¹¹ Weber 1983: 170

¹² Weber 1983: 168

¹³ Weber 1983: 167

¹⁴ Weber 1983: 166

¹⁵ Weber 1983:167

¹⁶ Weber 1983:169

¹⁷ Langberg 2020: 18

knyta händerna)¹⁸, tystnad och frånvaro (bortse från felageranden eller misslyckas med att berätta sanningen) samt spirituellt makt.¹⁹

Genom kunskap (till exempel en examen i teologi) kan en ledare få teologisk- och kunskapsmakt över andra. De får rätten att berätta sanningen om vem Gud och vi själva är eftersom människor tror att experten vet mest. Många människor tror också att ledaren talar för Gud vilket gör att ledaren kan använda skriften ur sin kontext eller vrida den för att kontrollera församlingen.²⁰

Den spirituella makten används ofta inom kyrkliga sammanhang för att möta ledarens egna behov eller församlingens behov genom användning av kontroll eller manipulering. Detta kan göras genom att ord kläs in i spirituellt språk.²¹ Det spirituella språket kan även användas för att gömma missförhållanden och dölja själviska ambitioner.²²

Det mest användbara verktyget för spirituellt maktmissbruk är ord, där Guds ord förvrängs och används för att manipulera eller förödmjuka människor. Den spirituella auktoriteten hos ledarskapet hävdar att orden representerar Gud vilket kan bedra och skada människors själar.²³ Spirituell skada orsakas oavsett form av maktmissbruk som en spirituell ledare utövar (känslösamt-, fysiskt-, spirituellt-, verbalt maktmissbruk). Enligt Langberg drivs ledare ofta av att de själva ska må bättre (från ångesten som ständigt är närvarande) vilket leder till att människor utnyttjas.

Alla människor har makt menar Langberg och vi har fått den förmågan av Gud. Hon citerar bibelversen Matt 28:18-19 för att beskriva hur makt kan användas gudomligt. Jesus säger: ”Åt mig har getts all makt i himlen och på jorden. Gå därför ut och gör alla folk till lärjungar”. Det är alltså Jesus som har auktoriteten, inte vi, menar Langberg. Alla människor besitter olika styrkor som har getts av Gud och dessa ska användas för att välsigna andra och ära Gud.²⁴ Det handlar inte om att styra över en kyrka utan om att sprida sanning, kärlek, ljus och glädje. Styrkan ska vara inre och inte yttre som vi ofta tar det som.²⁵ Langberg menar att det endast är Jesus som vi ska följa, och inte en kyrka eller ledare.²⁶

Enligt Edwin Friedman, som Langberg ofta hänvisar till, kräver vår kultur två ledarskapskvaliteter; karisma och expertis. Karismatiska ledare kan göra människor positiva om att de rör sig i rätt riktning, förena delade kroppar och bygga upp entusiasm. Dessa båda kvaliteter sätter stor press på ledaren som kan bli beskylld om församlingen inte når framgång. Ledaren kan också gömma undan saker som

¹⁸ Langberg 2020: 22

¹⁹ Langberg 2020: 23

²⁰ Langberg 2020: 70

²¹ Langberg 2020: 23

²² Langberg 2020: 60

²³ Langberg 2020: 120

²⁴ Langberg 2020: 121

²⁵ Langberg 2020: 25

²⁶ Langberg 2020: 91

hotar församlingens framgång alternativt försöka arbeta hårdare när resultat som församlingen har förväntat sig inte blir verklighet. Expertis å sin sida gör att ledare ofta definieras utifrån sina förmågor (vilka bör vara expertis av alla slag; medling, administrering, predikningar, teologi) och ju bättre dessa förmågor är desto framgångsrikare är ledarna. Detta leder till att förmågor hela tiden kan förbättras, för alltid pågående.²⁷ Kombinationen av intellekt, kunskap och skicklighet leder ofta till förtroende för ledaren, förtjänat eller ej.²⁸

Huvudkomponenten i ett system är ledaren enligt Langberg och det kan till exempel vara en kraftfull karismatisk ledare. En grupp nära följare till ledaren får makt i systemet genom närkontakten med ledaren och dessa positioner försöker sedan skyddas genom hårt arbete. Medlemmar med mindre makt, som skyddar ledarskapet genom en obetingad tro på att institutionen är unik, är den andra komponenten i detta system.²⁹

1.7 Forskningsöversikt

Diane Langberg, som jag grundar delar av min teori på, utgör en viktig del av forskningen om ledarskap i kristna församlingar. En av hennes teser i boken *Redeeming power: Understanding authority and abuse in the church* är att många kyrkliga ledare missbrukar de människor som står under deras auktoritet och att maktmisbruk och makt hänger ihop.³⁰ Gud har gett oss gudomlig kraft och när den används inåt frambringar det ljus, kärlek och nåd medan det frambringar lidande när det används för eget bruk. Forskning visar att människor visar mindre empati ju mer makt de får över andra människor.³¹

Torbjörn Aronson skriver i sin bok *Ett nytt karismatiskt landskap i Sverige* att de pentekostala/pingstkarismatiska rörelserna har växt i Sverige i och med migration och globalisering vilket har förändrat det kyrkliga landskapet.³² Det har även skett en stor ökning av neokarismatiska församlingar i Sverige under de senaste 30 åren.³³ Dessa församlingar har sina rötter i den karismatiska väckelsen (1960-1980 tal) från både Sverige och andra länder. Enligt Aronson har samfundslojaliteten blivit mindre viktig än spiritualitet och teologi, varpå pastorer, kyrkohistoriker och präster bör omvärdera analyserna av den pingstkarismatiska kristendomen, kyrkorna och frikyrkorna i Sverige.³⁴

Jay A. Conger, Rabindra N. Kanungo och Sanjay T. Menon, tidiga forskare inom ämnet karismatiskt ledarskap, anser att även om det är allmänt känt att ledarskap spelar en viktig roll i organisationer så är

²⁷ Langberg 2020: 121

²⁸ Langberg 2020: 71

²⁹ Langberg 2020: 80

³⁰ Langberg 2020: 14

³¹ Langberg 2020: 124

³² Aronson 2016: 7

³³ Aronson 2016: 15

³⁴ Aronson 2016: 7

det endast sedan 1980-talet som socialvetare har fått upp intresse för, och forskat om, karismatiskt ledarskap. Enligt deras studie har det karismatiska ledarskapet flera effekter på sina följare; bland annat en känsla av samhörighet, gemensam uppgift, tillit och vördnad till ledaren samt en omvändelse från ett egenintresse till ett kollektivt intresse.³⁵

1.8 Centrala begrepp

Apostoliskt ledarskap: Enligt Charles C. Kyker ska begreppet definieras utifrån vad ledarna både tror på och gör. De är sända som evangelister för att bära de goda nyheterna (som kärlek, helande och frälsning) till en fientlig värld. De apostoliska ledarna vill dela med sig av nyheten om Guds förlåtande kärlek, vilken de själva har upplevt, och de ser sig sända av Gud.³⁶

Karismatiskt ledarskap: Det finns flera sätt att definiera karismatiskt ledarskap men den klassiska definitionen utgår från Max Weber: ”Termen ’karisma’ ska beteckna en exceptionell kvalitet hos en person för vars skull personen anses utrustad med övernaturliga, övermänniskliga eller åtminstone speciellt ovanliga krafter eller egenskaper. Dessa är sådana att de inte är tillgängliga för vanliga människor utan personen betraktas som av gudomligt ursprung eller som ideal och därmed som ’ledare’”.³⁷

2. Neokarismatiska församlingar

De karismatiska rörelserna har funnits sedan 1960-talet och enligt Holmström var styrkan i dessa karismatiska rörelser att de hade en enande och gränsöverskridande karaktär medan svagheten var att den karismatiska väckelsen inte tillät andlig förnyelse som kunde rubba den vedertagna teologin. Först på 80-talet fick väckelsen nytt bränsle genom att Guds ord betonades mer.³⁸ Den neokarismatiska rörelsen (innefattande lokala församlingar, nätverk och kyrkor) har sina rötter i den karismatiska väckelsen (1960-1980-tal) och började växa fram från 1970-talet slut. Enligt Torbjörn Aronson finns det 5 olika kategorier av kyrkor som är neokarismatiska; de som är evangeliskt orienterade vars anknytning är reformert teologi, de trosrörelser som betonar trosundervisning och har anknytning till bland annat Ulf Ekman, Rhema bible churches och Kenneth Hagin, de kyrkor som betonar profetiska och apostoliska ämbeten med anknytning till apostlanätverk (som *International Coalition of Apostolic leaders*), de församlingar som införlivat undervisning från neokarismatiska kyrkor (exempelvis Hillsong) samt församlingar med rötter från 1970-talet när ekumeniska kommittéer uppstod.³⁹ I Sverige finns idag över 400 neokarismatiska församlingar (uppdelade i migrantförsamlingar,

³⁵ Conger, Kanungo & Menon 2000: 747

³⁶ Kyker 2004: 19

³⁷ Weber 1983:166

³⁸ Holmström 1986: 5

³⁹ Aronson 2016: 12-13

neokarismatiska församlingar som är oberoende, trosrörelsen, anglosaxiska nätverk samt församlingar inom pingströrelsen och Evangeliska frikyrkan).⁴⁰

Trosrörelsen (ett registrerat trossamfund) bildades under 1990-talets början av *Livets Ord* tillsammans med ungefär 40 församlingar. Fokus på trosundervisning är starkt och för *Livets Ord* har det tagit sig uttryck i *Livets Ords* bibelcenter där många bibellärare tidigare hade studerat i Tulsa på Kenneth Hagins bibelskola.⁴¹

3. Livets Ord

3.1 Bakgrund och historia

Historien börjar med Ulf Ekman, född 1950 i Göteborg i ett icke-religiöst hem. Han beskriver sina ungdomsår som mer politiskt orienterade än religiösa. I boken *Pastor Ulf* berättar Ekman om hur han i cirka 20 års åldern levde i en sekulariserad hippiemiljö när han av en vän (med pingstkyrkobakgrund) fick höra att denne blivit fräst. Ekman upplevde att den heliga Ande började verka i hans liv och gav honom dåligt samvete, bland annat över händelser där han varit självisk.⁴² Han påbörjade teologistudier i Uppsala och kände sig kallad av Gud men visste inte helt hur kallelsen var utformad.⁴³

Ekman arbetade som präst i Svenska Kyrkan innan han 1980 reste till Tulsa, Oklahoma under 10 dagar för att studera den karismatiska väckelsen på Rhema Bible Training center och tyckte sig inte där finna någon intellektuell otro, ingen misstänksamhet eller trång sektarism utan snarare en förväntan på de starka manifestationer som den helige Ande utförde.⁴⁴ Under en predikan av Lester Sumrall upplevde han sig få en kallelse om ett andligt uppbrott och 1981 återvände han till Rhema Bible training center med sin fru Birgitta och stannade där under ett års tid. Ekman berättar i sin bok *Denna välsignade press* om att flera saker gjorde intryck på honom under det året. Bland annat att få leva i Guds ord där den helige Anden verkade starkt, att genom bönegruppen lära sig olika tungotal och hur härligt det var att befinna sig i en växande och stark församling.⁴⁵ Den 24 maj 1983 grundade han tillslut den karismatiska församlingen *Livets Ord* tillsammans med sin fru Birgitta Ekman.⁴⁶ Stora händelser inom församlingen är *Livets Ords* bibelskola som grundades 1983, *Livets Ords* kristna skola som grundades 1985 samt *Livets Ord* University som grundades 1994. I början av *Livets Ords* verksamhet upplevde paret Ekman ett tilltal av Herren och som sedan dess har styrts församlingens arbete och vision. ”*Utrusta Guds folk med hans trosord. Visa dem vilka andliga vapen de har. Lär dem att använda dem och sänd ut dem i segerrik strid för Herren*”.⁴⁷

⁴⁰ Aronson 2016: 15-16

⁴¹ Aronson 2016: 17

⁴² Öholm 2008:27–28

⁴³ Ekman 1993:17

⁴⁴ Ekman 1996: 45

⁴⁵ Ekman 1996: 51

⁴⁶ Ekman 1996: 55

⁴⁷ Ekman 1996: 56

Livets Ord har som mål att så många som möjligt ska få ta del av Jesu kärlek och få växa som människa. Till en början hade församlingen enbart ett 20-tal medlemmar men numera finns *Livets Ord* även i Jönköping och Göteborg, även om församlingen i Uppsala med sina 3000 medlemmar är den största. Under 30 års tid ledde Ekman församlingen innan han 2014 lämnade *Livets Ord* och konverterade till katolicismen.

3.2 Synen på ledarskapet

Det karismatiska ledarskapet i *Livets Ord* har varit tydligt alltsedan församlingen grundades 1983. Enligt Ekman behöver församlingen olika ämbeten (inte positioner eller titlar) för att kunna utföra sitt uppdrag på rätt sätt. Dessa ska respekteras, äras och även kunna ta initiativ men de ska inte tillbes, förgudas eller bli individualistiska. Bibeln nämner olika tjänsteuppdrag, bland annat; tjänstegåvor, äldste, föreståndare, diakoner och styresmän.⁴⁸

Ledarskapet är nödvändigt för att församlingen inte ska stagnera men enligt Ekman ska syftet inte vara att skaffa sig egen kontroll över församlingen utan syftet är att betjäna folket. Om församlingens liv och teologi blir dold av ledarskapsfrågan så har man fel motiv och det kan utvecklas till kamper om makt.

Ekman menar att det finns två sätt rent bibliskt att se på ledarskap; det kollektiva och det individuella ledarskapet. Det kollektivistiska ledarskapet betonar att det i den första församlingen fanns flera ledare och citerar gärna bibelord som handlar om "apostlaråd" och "äldste". För att de båda ska kunna vara rätt krävs det att det finns en balans sinsemellan. Eftersom människan både är en individ och gruppvarelse behöver hon både individualitet och kollektiv.⁴⁹ Människor ser ofta negativt på ledarskap och förknippar det med maktmissbruk men enligt Ekman har Gud lagt ledarskap i skapelsen (människan fick auktoritet att råda över skapelsen) för att hantera de behov och problem som finns i mänskligheten. Det maktmissbruk som kan uppstå i ledarskap beror på synden som kom till världen genom syndafallet.

Människan bör alltså se själva syftet med ledarskapet och inte alla enskilda uttryck som finns. Ledarskapet är en delegerad uppgift som har fått av Gud och lagts på en individ. Till denna delegerade uppgift, som enbart fungerar i beroende av Gud, kan följande räknas:

- 1) Auktoriteten har getts åt ledaren av sin herre (som står högre i hierarkin). Därför kan inte ledaren själv ta till sig auktoritet.
- 2) Ledaren är inte en kung utan en tjänare

⁴⁸ Ekman 2003:217-218

⁴⁹ Ekman 1993:83

- 3) Till den auktoritära ställningen hör tillsyn, överseende och ledarskapet. Ledaren är inte husfolket.
- 4) Det handlar inte om att skaffa sig själv fördelar utan om att betjäna folket.

Om Gud väljer ut en ledare så kommer också Gud att vara med honom men det innebär inte att tjänaren är fullkomlig eller skall klara av uppgiften på egen hand. Ekman hänvisar till Första Korintierbrevet 12:28 som säger att ”Gud har i församlingen satt...” och menar att det är Gud som väljer ut och placerar ledare i församlingen. En människa kan inte själv ta sig det som inte har blivit henne givet.⁵⁰

Den före detta församlingsmedlemmen Per Kornhall har i sin bok *Livets Ord – kontroll och manipulation i Jesu namn* skrivit att Ekman ansåg sig vara utvald av Gud till att styra över församlingen.⁵¹ Kornhall började själv på Livets Ords bibelskola eftersom han fått höra att den stora väckelsen skulle ske där och att Ekman skulle förändra Sverige genom ett uppdrag från Gud.⁵² Varje termin anordnades flera seminarier där predikanter från Tulsa (där Ekman gått på Rhema Bible Training center) kom på besök till *Livets Ord* och under dessa seminarier skedde handpåläggningar och förböner, samt att bibeltexter tolkades på ett extremt sätt.⁵³ Genom cellgruppsamlingar, där umgänge och böner för församlingen och pastorerna stod i fokus, kunde ledningen ha kontroll över medlemmarna genom att problem, frånvaro och vad som hände på samlingarna rapporterades tillbaka av ledarna för cellgrupperna.⁵⁴ I Kornhalls bok skriver han om hur all kritik som riktas mot Ekman endast har besvarats genom en axelryckning eller genom påståenden om att allt är myter och osanningar.⁵⁵

Ekman menade att det viktigaste var, i följande ordning; mandatet (det vill säga tilltalet från himlen), tjänsten och till sist smörjelsen. Denna ordning gör att människan ser bortom uppenbarelserna och i stället alltid har visionen i centrum givet.⁵⁶

Ledaren har till uppgift att följa sin kallelse och uppgift men också att våga styra, korrigera och släppa fram andras gåvor. Det betyder inte att de som arbetar under ledaren får göra vad de vill men att deras gåvor ändå kan nå sina fulla potentialer i församlingen.⁵⁷ Ledaren begränsar alltså inte andra tjänster i församlingen utan har till uppgift att skapa goda medarbetare.

Ekman menar att för att bli en god medarbetare kan det krävas att en ledare ibland säger ifrån. En ledare måste därför våga ta konfrontationer och ska inte vara rädd för att stöta sig med en människas

⁵⁰ Ekman 1993:84-86

⁵¹ Kornhall 2010:13,160

⁵² Kornhall 2010:18

⁵³ Kornhall 2010:19

⁵⁴ Kornhall 2010:26

⁵⁵ Kornhall 2010:11

⁵⁶ Ekman 1993:86

⁵⁷ Ekman 1993:91

kött. Är syftet att predika ett halvneutralt budskap för att få människor att stanna eller är syftet att förändra människors liv? undrar Ekman. För honom är svaret tydligt; en ledare ska ha modet att våga förmana eller konfrontera för att vara en äkta Jesu Kristi tjänare, sådan som Gud vill att ledaren ska vara. Ekman hänvisar till 1 Tim 1:20 och 2 Tim 4:14 för att visa att Paulus var väldigt hård i sina förmaningar, trots att han var positiv, för att ingjuta sanningens allvar. För Ekman är Paulus ett bra exempel på en stark ledare som var trygg i sin kallelse och hade många medarbetare, alla med samma mål och olika uppgifter, men med vetenskapen om att det var Paulus som var teamledare.

Vi är kallade till att vara kärleksfulla, inte allmänt snälla, och dessa är två skilda ting menar Ekman. Kärlek hör alltid ihop med sanningen även om det kan göra ont ibland. Till tjänstegåvan, vilken det än må vara, hör det inte till att enbart frälsa folk utan att också låta dem växa. Det kan innebära att ledaren måste konfrontera en människa, i kärlek, för att påtala det som ledaren anser att Gud har sagt till hen, till exempel att personen i fråga behöver ändra sig eller sin attityd.⁵⁸ Ekman beskriver hur ledarskap ibland kan vara förvirrande eftersom alla vill vara ledare men det är inte så Gud vill ha det enligt Kol 2.5 som han citerar:

”Ty om jag också till kroppen är frånvarande, så är jag dock i anden hos er och gläder mig, när jag ser den ordning som råder bland er, och när jag ser fastheten i er tro på Kristus”.⁵⁹

Men var inte rädd för splittring vid oenighet; det finns splittring som är bra och rensar ut det mänskliga från det andliga menar Ekman.⁶⁰

Enligt Thomas Arnroth brukade Ekman skämta om att de inte höll på med hjärntvättning men att de kunde behöva få sina hjärnor lite tvättade av Guds ord, då denna rening bidrog till frihetens väg och inte fångenskapets.⁶¹ Enligt Ekman har församlingen aldrig trott att det som predikats av en predikant automatiskt kom från Gud utan behövde säkerställas med skriften som är överlägsen det som predikades.⁶²

3.2.1 Apostoliskt ledarskap

I boken *Aposteln: Vägröjare och grundläggare* tar Ekman bland annat upp hur aposteln har världen som sitt arbetsfält, vilka under och tecken som är apostelns kännetecken, hur aposteln lägger grunden för bestående verk och vilka mål som aposteln har. Boken, som har sin bakgrund från ett seminarium om apostelns tjänst på Livets Ord 1991, har gett en tydlig bild av hur Ekman uppfattar aposteln.

Ekman inleder boken med att hänvisa till Efesierbrevet 4:11-13:

⁵⁸ Ekman 1993:78-79

⁵⁹ Ekman 1993:77

⁶⁰ Ekman 1993:76-79

⁶¹ Arnroth 2018:40

⁶² Ekman 1996:69

”Så gjorde han några till apostlar, andra till profeter, till förkunnare eller till herdar och lärare. De skall göra de heliga mera fullkomliga och därigenom utföra sin tjänst och bygga upp Kristi kropp, tills vi alla kommer fram till enheten i tron och i kunskapen om Guds son, blir fullvuxna och når en mognad som svarar mot Kristi fullhet”.

Det behövs en klar förståelse av de olika tjänstegåvorna för att församlingen ska kunna göra vad den är kallad till att göra. I bibeln finns det ingen tjänst som är så välbeskriven som just apostelns tjänst.⁶³ Aposteln har till uppgift att ”få ordning på oordningarna” men den är lika nödvändig som de andra tjänsterna. En undervisning om förståelsen av tjänstegåvorna gör så att människor inte förväntar sig fel saker och heller inte försöker göra om andra människor och deras gåvor till något annat. En evangelist måste *få vara* sådan, att det endast behövs en bibelvers för att människor ska bli frälsta, och inte att folk vill göra om honom till en systematisk bibel lärare.⁶⁴ Många människor lägger sin identitet i sitt arbete och känner att livet försvinner ifrån dem ifall de blir av med arbetet. Som kristen är det därför viktigt att du i första hand identifierar dig som Guds barn och inte med ditt andliga arbete menar Ekman.⁶⁵ Oavsett vilken funktion eller kallelse du har så kommer Gud att bedöma dig utifrån hur trogen du var i ditt arbete och inte utifrån vilken tjänstegåva du hade. Att tränga sig in i en tjänst som man inte är kallad till är allvarligt menar Ekman. Om du är kallad till att vara evangelist men har insisterat på att vara profet så kommer din belöning inte bestå i en profets lön i slutändan utan i en evangelists lön, det som du var kallad till att vara.⁶⁶ Alla är inte ledare och alla behöver inte vara ledare.⁶⁷

När aposteln kommer till en ny plats får han människor frälsta genom att först fungera som evangelist, därefter som lärare och till sist som tillsättare av andra ledare och medarbetare. Församlingen ligger varmt om hjärtat för aposteln som är engagerad inom allt vad Gud gör.⁶⁸ Dock är det viktigt enligt Ekman att våga ta konfrontationer som ledare, särskilt som apostel, eftersom det annars inte förändrar folks liv. Det räcker inte för en människa att bli frälst, hon ska växa också.⁶⁹ Denna sida av apostelns tjänst har ofta missuppfattats och framställts som hård och kärlekslös, men Ekman menar att det inte stämmer. Både Paulus och Jesus (Matt 23) var positiva men samtidigt starka i sina förmaningar.⁷⁰ För att få en lugn församling, och inte bara se till antalet församlingsmedlemmar, så krävs det

⁶³ Ekman 1993:7

⁶⁴ Ekman 1993:12

⁶⁵ Ekman 1993:13

⁶⁶ Ekman 1993:16

⁶⁷ Ekman 1993:17

⁶⁸ Ekman 1993: 75

⁶⁹ Ekman 1993: 79

⁷⁰ Ekman 1993:78

förmaningar, tukt och rensningar.⁷¹ Dessutom är apostlarna ställda främst genom Gud vilket gör att de har auktoritetsställningarna som djävulen vill riva ner.⁷²

När Ekman startade Livets Ords bibelskola 1983 fick han snabbt en grupp människor omkring sig vilka var övertygade om Ekmans anspråk på att vara en ledare sänd av Gud, en apostel. Några av dessa personer har fortfarande ledande roller i församlingen (2010, när boken gavs ut).⁷³

Som nämnts tidigare skriver Ekman att bibeln nämner fem tjänstegåvor. Dessa gåvor är profeten, evangelisten, herden, läraren och aposteln. Den sistnämnda har en pionjärtjänst. Hen styr översiktligt, är strateg, lägger lärogrunden och fungerar som både missionär och visionär. Hen kan också verka i alla tjänstegåvorna.⁷⁴

Enligt den tidigare medlemmen Per Kornhall sågs Ekman inom Livets Ord som en apostel med gåvan att styra, leda och tillsätta andra ledare, vilken han har fått från Gud, det vill säga en smörjelse. Ekman bestämmer hierarkin med medlemmar som han själv valt ut, med honom i spetsen. Hans position var omöjlig att ifrågasätta både teologiskt och psykologiskt menar Kornhall och poängterar att Ekman därför ansåg att det inte behövdes någon demokrati i församlingen då han hade direktförmedling med Gud. Han citerar ett mejl där det stod:

”Ulf Ekman är nog bara ett exempel på Guds normala åtgärder bland oss troende. Ska man ha demokrati fullt ut så förutsätter det att varje röstande medlem har samma kontakt med Vår Herre och får samma inspiration för att kunna välja rätt beslut. Tyvärr har vi människor olika lust att behålla närkontakten med Gud och besluten blir då alltid inte Gudsinspirerade. Gud kan i detta se full demokrati som en fara”.⁷⁵

Ekman själv har dock sagt att det behövs demokrati i kombination med ett starkt ledarskap i en församling och han påpekade ”*jag tror att församlingen är levande och dynamisk, och att Anden talar till församlingen idag*”.⁷⁶

Men enligt Kornhall så fanns det inga medlemsmöten där frågor kunde diskuteras öppet och ifrågasättas utan allt flöde av information kontrollerades av ledarskapet inom *Livets Ord* och spreds uppifrån hierarkin och nedåt. Att titta på teve, läsa kritiska böcker eller läsa Harry Potter var saker som medlemmarna skulle undvika. Någon demokrati fanns inte i organisationen menar Kornhall.⁷⁷ Han skriver också att Ekman i början av Livets Ord rörelsen var mycket kritisk mot bland annat pingströrelsens syn på det demokratiska styrelseskicket. Om Gud hade direktkontakt med honom om

⁷¹ Ekman 1993:79

⁷² Ekman 1993:76

⁷³ Kornhall 2020:10

⁷⁴ Ekman 2003:219

⁷⁵ Kornhall 2010:48

⁷⁶ Öholm 2008:93

⁷⁷ Kornhall, 2010:49

hur allt skulle vara, varför skulle då demokrati behövas? undrade Ekman.⁷⁸ Enligt Kornhall fanns det extern information som gav skenet av att Livets Ord verkade för demokrati och var vanliga kristna medan informationen inne i organisationen var att den var odemokratisk.⁷⁹

3.2.2 Framgångsteologi

Framgångsteologi är en lära som grundades i USA för cirka 100 år sedan och som kom till Sverige för ungefär 30 år sedan, främst genom Livets Ord och Ulf Ekman. Läran går ut på att den troende har rätt till framgång, hälsa och förmögenheter. Enligt denna lära garanterar Gud både andlig och materiell framgång.

Enligt Mikael Stenhammar, tidigare medlem i *Livets Ord*, läste man bibeln selektivt i Livets Ord och ryckte ut bibelverser ur sitt sammanhang. Rikedomundervisningen togs från Gamla Testamentet och tog inte hänsyn till Nya Testamentets syn på pengar och girighet.

I stället för att följa den kristna historiens dygder, som självförnekelse och lidande, riktas fokus i stället på viljan till egenmakt och strävan efter rikedom. Framgångsteologin leder till människocentrerad tro där Guds andliga lagar används för att förverkliga sig själv.⁸⁰

Biblisk framgångsteologi av Krister Holmström, utgiven av Livets Ords förlag, är en bok som Ekman själv rekommenderar.

Predikanten Kenneth Hagin, som hade bibelskolan i Tulsa dit Ekman hörde under ett års tid, var en stor representant för rörelsen ”the wealth and health movement” som betonade ekonomisk framgång. Genom att tro på Jesus kommer den frälste få framgång, helande och ekonomiskt välstånd eftersom denne har ingått ett förbund med Gud som Gud inte kan bryta. Gud är tvungen att stå vid sitt ord när troende kräver välgång och hälsa. Genom tro får den frälste alltså materiella fördelar. Jesus har, menar Hagin, inte enbart dött för våra synders skull utan också för alla sjukdomar. Upplevelsen på Hagins skola förändrade Ekmans liv och vid hemkomsten till Sverige skapade han en imitation av Hagins bibelskola.⁸¹

Livets Ord upprätthölls ekonomiskt genom medlemmarnas gåvor, vilka genom löften och hot trodde att deras ekonomi skulle få ett gudomligt ingripande skriver Kornhall.⁸² Det motiverades bland annat genom att *Livets Ord* sades vara en del av något större som man som medlem fick vara delaktig i men också att de som trodde skulle bli belönade ekonomiskt av Gud. Om en medlem inte gav tiondet så hotades det med straff av Gud (enligt *Livets Ords* lära) vilket motiverades med en bibeltext från Gamla Testamentet, ” man ska betala tionde till förrådshuset, annars ska Gud stänga himmelens portar över

⁷⁸ Kornhall 2010:11

⁷⁹ Kornhall 2010:50

⁸⁰ Stenhammar, 2013 <https://www.dagen.se/debatt/mikael-stenhammar-framgangsteologin-leder-oss-bort-fran-kristus-1.106581> hämtad 13 april

⁸¹ Kornhall 2010:9

⁸² Kornhall 2010:81

en”. Om en medlem inte gav tiondet så blev den inte välsignad och det ledde därmed till fattigdom.⁸³ Förutom skrämselfaktik (att en medlem blir förbannad av Gud och stjälar från Gud genom att inte ge tiondet) användes också löftet om belöning vilket Kornhall själv trodde på när han var medlem. Det som du ger till Livets Ord (vilken representerar Gud) kommer du få mångfalt igen predikades det vilket motiverades med bibelversen ”ge så ska det varda er givet”.⁸⁴ Kornhall skriver dock att han aldrig upplevde helanden eller mirakel, utan bara såg besvikna människor, fattigdom och människor som dött i cancer trots att de sagt sig varit helade.⁸⁵ Allt med löftet om välgång som sades komma från Gud.

Kornhall tar även upp ett möte i Södermalmskyrkan som spelades in i mitten på 1980-talet där Ekman predikade om framgångsetologi.

”Gud vill att du ska leva i överflöd. ... Gud vill välsigna dig också materiellt av två skäl: Det ena skälet är för att du är ett Guds barn och det står i skriften att vår himmelske fader ger goda gåvor åt sina barn... Det andra är att han vill att du ska vara en kanal för hans välsignelser i den här världen. Att Gud ska så ösa över dig i sin nåd, att du alltid – vilket betyder alla dagar, jämt, i alla sammanhang, alltid – har allt. Vilket betyder att alla slags behov kan tillfredsställas genom dig så att du i överflöd, inte sparsamt, kan ge till allt gott verk, så att Gud genom dig kan mätta varje behov som finns, därför att du tror att Gud på ett överflödande mått ger dig”

”När du ger rikligt så säger skriften att den som strör ut rikligen kommer att bli rik ... Rik är att leva i Guds överflöd, att leva i ekonomiskt välstånd. Som bibeln definierar det är att alltid ha nog själv så att du kan ge åt andra också ... Då lever du i välstånd och då kommer Gud att göra dig rik ... När du ger lite kommer du att få lite när du börjar öka ditt givande ökar Gud sitt givande”.⁸⁶

Kornhall avslutar med att ställa sig frågan vem som inte hade gett pengar utifrån det som presenterats ovan.

4. Knutby Filadelfia

4.1 Bakgrund och historia

Åsa Waldau, född 1965 i Örebrotrakten, växte upp med tre syskon och en pappa som var bondson och en mamma som var dotter till Willis Säwe (en legendarisk predikant och missionär som efterträdde Lewi Pethrus inom pingströrelsen).⁸⁷ Hon blev frälst som 16-åring och hoppade sedan av gymnasiet för att berätta och vittna om Jesus eftersom hon under en predikan hade hört att Jesus skulle återvända inom några dagar. Hon fick sommarjobb i Laxås pingstförsamling där hon hade uppgiften att åka runt och sjunga i olika församlingar.⁸⁸ Efter en tid blev hon sommarledare på pingströrelsens barn- och

⁸³ Kornhall 2010:82

⁸⁴ Kornhall 2010:84

⁸⁵ Kornhall 2010:23

⁸⁶ Kornhall 2010:86

⁸⁷ Gembäck & Sohlander 2020:21

⁸⁸ Gembäck & Sohlander 2020:23

ungdomsläger i Hampetorp där hon träffade en man, Thomas, som skulle börja arbeta som ungdomspastor i Uppsala pingstförsamling efter sommaren. Waldau flyttade tillsammans med sin dåvarande man till Uppsala och hon fick då arbete som barnpastor i samma församling som Thomas. Väl där kände sig Waldau åsidosatt av Thomas (som hon upplevde försökte börja mästra henne) och började därför ordna egna samlingar med ungdomarna hemma hos sig.⁸⁹ Genom sin intensiva och närgående ledarstil ansåg vissa i församlingen med tiden att ungdomarna radikaliserades (många följde med till *Knutby Filadelfia* sedan) och detta kan ha setts i skenet av hur frikyrkornas situation i Uppsala såg ut då. Livets Ord ansågs av många stå för den radikala eliten (vilket ledde till att många människor lämnade sina egna församlingar och gick med där) medan de andra frikyrkorna ansågs vara det oandliga etablissemanget. Waldaus åsikt om Livets Ord förändrades med tiden och hon tyckte om att församlingen sjöng mer uttrycksfulla och ”poppigare” lovsånger från USA än traditionella psalmer.⁹⁰ Efter flera konflikter i Uppsala Pingstförsamling (där många ungdomar såg kritiken mot Waldau som orättvis och där Waldau spred negativa rykten om de andra ledarna) fick hon slutligen lämna församlingen 1993.⁹¹ Helge Fossmo hade ett förflutet som ungdomspastor i Kristinehamns pingstförsamling. Han var kontroversiell där på grund av sitt experimenterande av en egen ”församling”. Fossmo var inspirerad av *Livets Ord* och ville starta en liknande församling i Kristinehamn där han skulle ha en liknande roll som Ekman.

Den lilla församlingen *Knutby Filadelfia* grundades i Knutby 1992, i ett litet samhälle på glesbygden men ändå relativt nära storstaden (4 mil öster om Uppsala).

I Knutbykyrkan finns en avbildning av Den heliga Birgitta som växte upp i Finsta, några mil utanför Knutby, och som under sin livstid påstod sig vara Kristi Brud. Genom sin profetiska begåvning kunde hon tolka samtida händelser utifrån ett religiöst perspektiv och hon hade också ett nära förhållande med Jesus.⁹² Denna bakgrund gjorde det troligtvis möjligt för *Knutby Filadelfia* att utveckla läran om Kristi Brud.

4.2 Synen på ledarskapet

Församlingen leddes till största del av Helge Fossmo som föreståndare, och Waldau som profet, men under åren tillkom även andra pastorer.

I Knutby Filadelfia fanns ett auktoritärt karismatiskt ledarskap i form av tydliga hierarkier som uttrycktes i starkt förakt mot ifrågasättande av ledarna. Den auktoritära ledningen försäkrade

⁸⁹ Gembäck & Sohlander 2020:24

⁹⁰ Gembäck & Sohlander 2020:25

⁹¹ Gembäck & Sohlander 2020:26

⁹² Nordling 2004:82

församlingsmedlemmarna om att de handlade efter Guds vilja och kanske var det därför som ingen ifrågasatte dem, trots att församlingen gick i fel riktning.⁹³ I en predikan från 2002 säger Fossmo;

”Församlingen är inte en demokrati. Gud skulle leda sitt folk och då gör han det genom ledare som Gud har tillsatt och ingen kan ta sig det om det inte är honom eller henne givet från himmelen”.⁹⁴

Han har även sagt att:

”Gud talar till ledarna i en församling om hur den ska ledas och styras... Barn leder inte föräldrarna, utan tvärtom... Den som inte kan underordna sig en ledare man kan se och höra, kan inte heller underordna sig Gud...”

Detta underordnade är något som den tidigare *Knutby Filadelfia* pastorn Kim Wincent anser har haft stort fokus i församlingen. Pastorerna har starkt förkunnat lydning inför både Gud och Guds lagar och ledarskapet har präglats av moralism. Men det har inte varit tillräckligt med fokus på att predika om Guds kärlek enligt Wincent.

Det auktoritära karismatiska ledarskapet märks tydligt i vissa av Fossmos predikningar. I en predikan från 2003 säger han:

”Vi är kallade av Gud att vara en kanal för eldar som ska ut i det här landet. Träningsskolan är själva kärnan där elden ska nå dessa människor ska bära den ut!” och i en inbjudan till träningsskolan i *Knutby Filadelfia* säger han ”Vi tror helt och fullt att vi är med i arbetet att utrusta den sista tidens skördemän. Behovet är stort i vårt land att av människor som lär sig att höra Andens röst och som tror på Guds ord som det är – och lever därefter!”

Många före detta medlemmar vittnar om den auktoritära kontrollen från ledarskapet där det ofta påpekades att medlemmen i fråga var fel och behövde ändras. Syskonen Ida och Linnea, födda in i *Knutby Filadelfia*, berättar om hur ledarna styrde alltifrån hur länge man fick sova på morgonen, till vilken frisyra och vilka kläder man skulle ha. ”De styrde ens liv och man fick inte ta reda på vem man själv är” berättar Linnea. Kontrollen innebar också att hon inte fick välja vilka kompisar hon skulle ha, endast andra barn från församlingen accepterades, och det var inte tillåtet att varken bli kär eller ha ett förhållande med någon.⁹⁵

På liknande sätt som Jesus kallade sina lärjungar, gjorde alltså Waldau när hon kallade lärjungar till *Knutbyförsamlingen*⁹⁶ och även hon hade tolv utvalda. I efterhand har Waldau sagt att hon trodde att hon ”skulle stå där och vara deras svar” och medger att hon har gjort många misstag.⁹⁷

⁹³ Nordling 2004:22

⁹⁴ *Knutby: Från Paradis till Helvete*

⁹⁵ <https://urplay.se/program/210157-barnaministeriet-knutby-barnen-som-fruktade-gud> hämtad 7 maj 2020

⁹⁶ Nordling 2004:143

⁹⁷ *Knutby: Från Paradis till Helvete*

Peter Gembäck, tidigare pastor i *Knutby Filadelfia*, berättar i boken *Knutby inifrån: så förvandlades pingstförsamlingen till en sekt* om hur lydnadskulturen kunde ta sig och där minsta detalj kontrollerades. En lära och andligt system i Knutby var enligt honom något som kallades för ”krossen”, en process där det gamla behövde dö (det vill säga saker som behövdes ta bort ur livet, till exempel släkten⁹⁸ för att det skulle kunna ge skörd. Gembäck tror att anledningen till Waldaus starka motstånd mot familjer och släkt berodde på avundsjuka eftersom hon själv hade haft en otrygg uppväxt. Hon frågade Gembäck om hans och Patriks tro, som var starkare än hennes egen, berodde på deras trygga familjer vilken hon själv hade saknat.⁹⁹ Waldau berättade för Gembäck om hur hon som nyfrälst hade blivit utskälld av sin mamma och fått höra ”Du är så vidrig så du kommer inte ens att få en ståplats i helvetet”.¹⁰⁰ Gembäck menar att avundsjukan och den dåliga självkänslan hos Waldau ledde till ytliga bedömningar där människor bedömdes mot varandra; vem som var rik eller fattig, smal eller tjock...¹⁰¹ Han menar också att hennes manipulering av människor var en strategi som grundade sig i att folk tyckte synd om henne.¹⁰²

Denna process skedde i cykler och handlade om att man, med Waldau som initiativtagare, skulle bli satt på sin plats.¹⁰³ I församlingen stärktes en medlems position hos Waldau om denne höll med hennes åsikter om att en annan människa var fel. Om man var rätt (enligt Waldau) så ville man inte råka ut för att bli fel vilket ledde till att folk höll med henne och började angiva varandra.¹⁰⁴

Enligt Gembäck skedde i slutet på 90-talet en eskalering av ”krossen” och tillrättavisningarna där angivelser skedde och alla hade koll på varandra.¹⁰⁵ Syftet med ”krossen” var att genom manipulationen lägga ner sin egen vilja för att bli formad att tänka ”Inte som jag vill utan som du vill”. Att man lägger sin vilja i Guds händer är den vanliga bibeltolkningen men i Knutby tolkades det som om Waldau var likvärdig med Jesus.¹⁰⁶ Själva uttrycket tycker Gembäck är bra i en kristen och sund miljö men i Knutby kom det att handla mer om Waldau som krukmakaren än Gud och där allt skulle bestämmas in i minsta detalj. De beslut som Waldau fattade sågs alltid som det bästa för andra enligt henne själv menar Gembäck.¹⁰⁷ Han beskriver hur han själv genomgick krossen, något som hade en stark påverkan på honom, och fick då höra att han stod längre bort från Gud än Fossmo och Waldaus man Patrik Waldau (hädanefter benämnd som Patrik). Hierarkin i gruppen betonades ofta av Waldau

⁹⁸ Gembäck & Sohlander 2020:102

⁹⁹ Gembäck & Sohlander 2020:100

¹⁰⁰ Gembäck & Sohlander 2020:21

¹⁰¹ Gembäck & Sohlander 2020:101

¹⁰² Gembäck & Sohlander 2020:36

¹⁰³ Gembäck & Sohlander 2020:97

¹⁰⁴ Gembäck & Sohlander 2020:112

¹⁰⁵ Gembäck & Sohlander 2020:107

¹⁰⁶ Gembäck & Sohlander 2020:100

¹⁰⁷ Gembäck & Sohlander 2020:106

menar Gembäck.¹⁰⁸Till exempel fanns kollektivboenden i Knutby vars tanke var att de som befann sig lägre ner i hierarkin skulle lära av de som fanns högre i hierarkin.¹⁰⁹

Gembäck hade dock också till uppgift att tillrättavisa andra och han beskriver hur han själv fick genomföra en kross med en ung församlingsmedlem vilket han i dag inser var ett stort övergrepp.¹¹⁰

Emma Gembäck (hädanefter benämnd som Emma), tidigare pastor i *Knutby Filadelfia* och gift med Peter Gembäck, berättar i en intervju hur mycket som inte sades från talarstolen utan i stället sades i små grupper eller samtal. Olika åsikter cirkulerade i vissa kretsar av församlingen men delades inte av församlingen i stort, det kunde till exempel vara krav på celibat. Enligt Emma behövdes det bara små saker för att få medlemmarna i den riktning som de skulle enligt ledarna.¹¹¹

2001 tillkommer en ledare till *Knutby Filadelfia* och som tar över Fossmos roll vid Kristi Bruds sida och kallas för den ”ställföreträdande Jesus”. I en predikan säger ledaren:

” Jag har mycket att lära utav Helge, så jag utvecklas hela tiden. Jag lär mig mer saker. Jag förstår mer. Förstår hur Helge fungerar, förstår hur Helge vill ha det. Men det innebär inte att varenda sak jag gör måste jag fråga om. Men däremot så har jag hela tiden koll emot Helge. (...) Jag vet att Helge har kommit längre än mig, jag vet att Helge har kommit längre än er”.¹¹²

Denna ledare genomförde senare ”själavård” i form av sexuella möten men enligt Gembäck var det inte någon offentlig församlingsteologi som dessa möten grundade sig i.¹¹³

4.2.1 Läran om Kristi Brud

Läran om Kristi Brud kan te sig underlig för kristna eftersom det är ett ovanligt tema i den kristna förkunnelsen. Ordet ”brud” förekommer ett antal gånger i Nya Testamentet, bland annat i Uppenbarelseboken 19:7; 21:2; 21:9-10

”Låt oss vara glada och jubla och ge honom vår hyllning. Ty tiden har kommit för Lammets bröllop, och hans brud har gjort sig redo”.

”Och jag såg den heliga staden, det nya Jerusalem, komma ner ur himlen, från Gud, redo som en brud som är smyckad för sin man”.

”Och en av de sju änglarna med de sju skålarna som var fyllda med de sju sista plågorna kom och talade till mig och sade: ”Kom, jag skall visa dig bruden, Lammets hustru.” Och han förde mig i anden upp på ett stort och högt berg och visade mig den heliga staden Jerusalem, som kom ner ur himlen från Gud”

¹⁰⁸ Gembäck & Sohlander 2020:100

¹⁰⁹ Gembäck & Sohlander 2020:109

¹¹⁰ Gembäck & Sohlander 2020:107

¹¹¹ <https://www.svtplay.se/video/25208718/skavlan/skavlan-var-2020-intervjuerna-emma-gemback-om-jobbet-for-kristi-brud-hamtad-7-maj-2020>

¹¹² Vägen hem – Dokumentär om Knutbymorden - 2009

¹¹³ Knutby – Från Paradis till Helvete

Självva ordet ”brud” kommer från det grekiska ordet νύμφη (numphe) som betyder ”svärdotter” eller ”sons fru”. Många forskare menar dock att när Johannes skriver om ”brud” i uppenbarelsboken så syftar han på kyrkan.

Knutby Filadelfia hittade däremot en egen tolkning på ”Kristi Brud”, nämligen att bruden är en fysisk person. Enligt den före detta församlingsmedlemmen Cecilia Bromander berättade Waldau och Fossmo att de hade bett, sökt i bibeln och kommit fram till att Kristi Brud inte syftade på församlingen utan att Waldau hade blivit utvald till Kristi Brud.¹¹⁴

Under en period ansåg sig alltså Waldau vara Kristi Brud. För henne handlade inte bröllopet om församlingen (eller om kyrkan i allmänhet) utan om en riktig brud.¹¹⁵ Den poetiska skriften *Höga visan* i Gamla testamentet, som handlar om kärleken mellan en man och en kvinna, tolkade Knutbyförsamlingen som kärleken mellan Kristus och hans brud.

Enligt en utvald krets av lärjungar skulle Waldau gifta sig med Jesus vid hans återkomst, vilket gjorde att hon behövde skyddas fram till dess att bröllopet skulle äga rum och hon skulle få vända hem. Eftersom hon var utvald ansågs hon vara så helig att övriga församlingsmedlemmar inte fick tala direkt till henne. Hon hade dessutom viktigare uppgifter än att delta i det regelbundna gudstjänstlivet¹¹⁶ och eftersom hon skulle vara vacker när brudgummen anlände så kunde hon inte sköta vanliga hushållssysslor.¹¹⁷

Tigleth och Charlotta Malkey (den förstnämnda numera pastor i Hillsong) berättade i en intervju i tidningen *Världen idag* från 2004 om när de deltog i en träningsskola i Knutby. Där fick de bland annat veta av Waldau att hon och Fossmo hade fått uppenbarelsen om att hon var ”Kristi Brud”. Detta återkom även under den sista kvällen när Waldau, och hennes två närmaste medarbetare, kallade in till ett personligt samtal och hon sade:

”Jag ska tala om en hemlighet för er ikväll, det är inte många som vet det, bara några i ledningen. Från början förstod jag inte att det var jag som var bruden, men efter de upplevelser jag har haft och de profetior som jag fick, bland annat genom pastorn, insåg jag att ”bruden”, det var jag”.¹¹⁸

Gembäck berättade för Fossmo att han hade svårt att tro på läran varpå Waldau anklagade honom för att ha en upprors ande som gjorde att han tvivlade. Åsas ord var: ”Du måste lita på mig. Följ ditt hjärta, inte din hjärna”.¹¹⁹

¹¹⁴ Knutby: Från Paradis till Helvete

¹¹⁵ Nordling 2004:83

¹¹⁶ Nordling 2004:84

¹¹⁷ Nordling 2004:88

¹¹⁸ Nordling 2004:84

¹¹⁹ Knutby: Från Paradis till Helvete

En före detta kvinnlig församlingsmedlem fick höra av Waldau att hon skulle vara glad att det inte var Jesus som hade slagit henne för då hade han haft ett svärd (och huggit av henne huvudet). Waldau såg det troligtvis som en gudomlig rätt att utöva våld mot de som inte följde ordningen. I träningskolan hänades den övriga kristendomen vilken påstod att alla kristna kan vara ”Kristi Brud”. Denna tanke ledde till en känsla av överlägsenhet och exklusivitet inom Knutby Filadelfia.¹²⁰ Dock bör nämnas att inte alla i församlingen kände till att Waldau såg sig själv som Kristi Brud. En avhoppare påstår att cirka 60 personer ska ha hört om detta medan övriga medlemmar fick reda på detta efter att de dragit sig ur församlingen.¹²¹ Någoting som verkar vara gemensamt för alla dem som ska ha fått veta om Waldaus utvaldhhet är att de har blivit strikt förbjudna att sprida det vidare till utomstående.

Eftersom Jesus ännu inte hade kommit satta Gud in ställföreträdande till Waldau i form av attraktiva och ödmjuka män som senare kom att kallas för ”lyktstolpar”. De kunde höra vad Jesus ville säga och berättade för Waldau vad Jesus kände för henne, i väntan på deras stundande bröllop.¹²²

4.3 Synen på frälsning

För att förstå *Knutby Filadelfias* syn på frälsning i relation till ledarskapet måste man givetvis ta läran om Kristi Brud i beaktning. Pastorernas ovanliga hermeneutik ledde troligtvis till en frälsningslära som grundade sig mer på ledarskapet än bibelordet vilket senare fick destruktiva konsekvenser. Frälsningen handlar om att försöka få Guds nåd, vara med bland Guds utvalda och att komma Gud så nära som möjligt.¹²³

Eftersom Waldau var utvald som Kristi Brud betydde det att hon var den som stod närmast Gud och det sågs därför som en gåva att få tjäna henne. Genom att upphöja Waldau och se till att hon tyckte om en så kunde hon samtala med Jesus om vilken plats som medlemmen i fråga skulle få i himmelen. Enligt Gembäck fanns det en fiende på något slags andligt plan som ville förstöra Waldaus liv och de andras uppgift var därför att skydda henne.

I samband med ett friggebodsbygge blev Waldau arg av att det gick så långsamt. ”Förstår du inte att du stoppar Jesu återkomst genom att inte bli klar?”.¹²⁴

Det är också viktigt att betona synen på sluttiden för att förstå frälsningen. Enligt församlingen levde människan i den yttersta tiden och medlemmarna förberedde sig därför för Jesus återkomst. Enligt Knutbyförsamlingen skulle elden komma just ifrån Knutby vilket gjorde att församlingen hade en särskild uppgift att utrusta folk för den kommande yttersta dagen.¹²⁵ Enligt Gembäck hade

¹²⁰ Nordling 2004:84

¹²¹ Nordling 2004:86

¹²² Knutby: Från Paradis till Helvete

¹²³ Nordling 2004:144

¹²⁴ Knutby: Från Paradis till Helvete

¹²⁵ Nordling 2004:146

församlingen från början en längtan efter att frälsa världen men att fokuset snabbt skiftades till att frälsa Waldau.

Daniel Bromander, före detta församlingsmedlem i *Knutby Filadelfia*, berättar att församlingen levde i den riktiga världen medan alla andra levde i en låtsasvärld. Ibland blev han ärad, ibland skulle han inte tro att han var någon. En annan före detta församlingsmedlem, Julia, berättar att hon trots självmordsförsök och rymningsförsök återvände till *Knutby Filadelfia* eftersom det var där hon behövde vara för att följa Gud.

Den ”ställföreträdande Jesu” genomförde som nämnt tidigare ”själavård” i form av sexuella möten. Enligt en före detta medlem skedde de sexuella mötena för att påskynda Jesu ankomst. Det fanns nämligen en strid som Jesus skulle vinna och kvinnorna, som ledaren hade sexuellt umgänge med, hade en viktig roll i denna strid.¹²⁶

4.3.1 Synen på synd

Många tidigare medlemmar i *Knutby Filadelfia* vittnar om att de ofta blev utskälda av ledarna för att det var ”fel” på dem och att de hade syndat, och begreppet synd uppkommer ofta i källor som berör *Knutby Filadelfia*. Men var det något specifikt som församlingen ansåg vara synd?

I samband med att Fossmo ville genomföra en lydnadshandling inför Gud i form av samlag med barnflickan Sara skriver hon i sin dagbok att ”hon har syndat så svårt att hon inte längre har rätt att leva som en vanlig människa”¹²⁷ men går inte in på vad hon menar med det. Waldau sade en gång till Sara att ”Hon inte har något emot henne. Men i Anden ligger fortfarande synden kvar. Det finns synder och synder. Och det här är den grövsta. (...) Det är så allvarligt och du måste vara noggrann med att göra rätt och sträva efter helgelse och renhet i allt. (...) Synden är inte borta förrän jag är fri”.¹²⁸

Eftersom *Knutby Filadelfia* styrdes av ett auktoritärt ledarskap var det lätt att få medlemmarna att tro att om man inte löd så var man en ond människa.¹²⁹ Man betraktades som fel och behövde komma rätt inför både Gud och Waldau. Detta vittnar bland annat syskonparet Ida och Linnea om (som nämnts tidigare under rubriken *synen på ledarskapet*) och berättar att de under sin uppväxt i *Knutby Filadelfia* ofta fick höra att de måste ta hand om sina synder och det kunde innebära att jobba, städa hos någon i församlingen eller gå på aktiviteter i kyrkan. Enligt Ida beskrevs inte synden som allvarliga saker utan snarare att medlemmar ibland bedömdes vara själviska av ledarna eller helt enkelt för känsliga. Om du gråter på grund av att du är känslig så är du självisk och tänker bara på dig kunde ledarna säga. När Ida tyckte att hon hade bearbetat den synd som ledarna hade anklagat henne för uppstod det nya ”synder” hos henne.

¹²⁶ Knutby: Från Paradis till Helvete

¹²⁷ Nordling 2004:101

¹²⁸ Nordling 2004:104

¹²⁹ Nordling 2004:142

Ida berättar om hur ledarna ofta sade att Jesus skulle komma tillbaka och ta med sig alla de som älskat honom. Det ledde till att Ida oroade sig över om hon verkligen hade renat sig själv från synden eftersom det annars skulle innebära att hon blev lämnad kvar med sin synd medan hennes familj och vänner fick följa med Jesus.¹³⁰

I övrigt ansågs man trotsa Waldau och därmed gå emot Gud om man ifrågasatte något eller var för långsam. En före detta församlingsmedlem fick höra av Waldau ”Hur tror du att Gud ser på dig nu när jag är arg på dig?”. En annan före detta församlingsmedlem berättar att hon och några andra medlemmar beordrades att bo i ett vindskydd eftersom de var ”fel” och därför skulle be för varandra och erkänna sina synder.¹³¹

I en predikan från dokumentärfilmen *Vägen hem – Dokumentär om Knutbymorden* får man höra Waldau prata om synd:

”Jag kommer ihåg en tjej för länge sen när jag jobbade på ett ställe långt bort och hon var sådär som många kristna faktiskt är, och hon syndade, hon levde i synd. Hon var med i ungdomsgång men hon levde i synd och hon började umgås med killar och liksom... man får ju umgås med killar va... men man kan umgås på olika sätt med killar... alltså ni vet vad jag menar. Hon hade liksom börjat strunta i att vara helig, för att hon ville leva ut sitt lustliv. Två gånger fick jag säga varningar till henne. Jag förstod inte det förrän efteråt hur allvarligt det var men jag kände i min ande en sådan vrede över hennes olydnad. Jag älskade henne men jag blev så vred. Sista gången jag samtalade med henne så sade jag ”nu lyder du Gud annars kommer det gå väldigt dåligt för dig” och jag menar, det här är ju, att säga så är ju att hota nästan. Man säger ju inte sånt annat än att man får Andens tilltal i det.

Och jag satt där, och vi käkade pizza och jag blev såhär ”Du kommer vara förlorad om du inte omvänder dig i din stöddighet här nu.” ”Jamen Gud förlåter mig” Då sade jag, jag pekade på henne och så sa jag ”Ska Gud behöva sätta dig i rullstol för att du ska fatta vad livet är värt?” sa jag. Jag menar, Gud sätter ingen i rullstol men han kan tillåta straff för syndens konsekvenser är döden. Och då var jag heligt upprörd och oroad. Sen går det bara två veckor sen kör hon av vägen och blir totalförlamad. Och då blir man såhär *suck* jag tyckte det var otäckt. Hon låg i koma i en månad och sen så var hon ju... fick börja om precis på nytt i sitt liv. Och jag kommer ihåg första gången jag besökte henne, hon svarade inget, hon kunde inte prata ens, för att hon hade fått en sån skada på hjärnan. Men hon svarade ingen någonting vettigt. Men när jag kom in i hennes rum på sjukhuset och jag bara kom fram till henne, tog hennes hand och läste ett bibelord... då började hon storgråta”.¹³²

I en predikan från 2000 predikar Fossmo också om just synd;

”Om någon lever i någon uppenbar synd och därmed lever under förbannelsen, då är det okej med församlingstukt. Men hur många har hört talas om församlingstukt vad gäller ekonomin? Det är lika mycket en synd att inte ge tionde”.

¹³⁰ Knutby: Barnen som fruktade Gud

¹³¹ Knutby – Från Paradis till Helvete

¹³² Vägen hem – Dokumentär om Knutbymorden

För att bli förlåtna av Waldau skänkte alltså församlingsmedlemmarna både pengar, vilket i slutändan kan ha uppgått till miljoner, och guld till Waldau. Enligt Waldau var dock Knutby Filadelfia en vanlig och sund pingstförsamling.¹³³

5. Diskussion om likheter och skillnader mellan ledarskapssynerna

Utifrån Webers tre auktoritetstyper (legal, traditionell och karismatisk auktoritet) anser jag att det är den karismatiska auktoriteten som ligger till grund för ledarskapet inom både *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord*. Genom ledarnas personliga egenskaper och förtroende har omgivningen velat följa dem. Utifrån det som presenterats är det oklart om det fanns någon förvaltningsstab enligt Webers definition i någon av församlingarna. Hans teori om att den karismatiska församlingens förvaltningsstab utser den karismatiska ledaren anser dock inte jag stämmer in på någon av församlingarna. De båda förespråkar att ledarskapet har blivit given en människa av Gud och för *Livets Ord* är denna teologiska tolkning ännu starkare på grund av den apostoliska ledarskapssynen. Webers definition av karisma (person som betraktas ha gudomligt ursprung och med övernaturliga egenskaper) och Langbergs teori om att det kyrkliga ledarskapet menar sig representera Guds röst stämmer således väl in på bägge församlingars ledarskapssyn. Ekman såg ledarskapet som en uppgift som fåtts av Gud där Gud själv väljer ut ledare. Genom att påstå att människan inte själv kan placera sig som ledare i en församling så ansåg han troligen indirekt att han blev utvald av Gud som ledare över *Livets Ord*. Även Per Kornhall skrev att Ekman själv ansåg sig vara utvald av Gud. Det apostoliska ledarskapet i *Livets Ord* har varit tydligt vad gäller visionen om att utvidga sig och att människor ska nås av Guds kärlek. Ledarskapet påverkades troligtvis starkt av det apostoliska ledarskapet (där synen om att ledaren, det vill säga Ekman, var sänd av Gud). Utifrån det som presenterats hade Fossmo liknande tankar om ledarskapet (som Ekman) vad gällde att ingen människa själv kan bli ledare som inte blivit given honom eller henne från himlen. Det är alltså Gud själv som tillsätter ledare. Ledarna styr och leder församlingen efter hur Gud talar till dem menade Fossmo men en apostolisk ledarskapssyn verkar inte ha förekommit lika tydligt i *Knutby Filadelfia* som i *Livets Ord*.

Ledarskapets kontroll är också något som framträder inom respektive församling. I *Knutby Filadelfia* bestämde ledarna över vilken klädstil och frisyr en medlem skulle ha, om medlemmen var rätt eller fel och i lydriadskulturen (där minsta detalj kontrollerades) utvecklades det andliga systemet ”krossen” där medlemmen skulle bli satt på sin plats. Kontrollen sågs utifrån den syn på synd och frälsning som församlingens ledarskap presenterade. Waldau grundade sitt ledarskap på att hon var utvald som Kristi Brud och att någon ond makt ville förstöra hennes liv vilket ledde till att församlingens uppgift blev att

¹³³ Knutby: Från Paradis till Helvete

skydda och frälsa henne. Genom denna upphöjelse av ledarskapet, att olydnad och ifrågasättande av ledarskapet innebar att man var en ond människa och att Waldau valde ut vilka som var ”fel” så kunde en kontroll av församlingen ske. Det fanns ingen tydlig definition på vad synd innebar vilket gjorde att ledarskapet kan ha dragit nytta av den svävande termen för att få medlemmarna dit de ville.

Ledarskapets betydelse var troligtvis stor då församlingen trodde att de var utvalda med en unik uppgift och levde i yttersta tiden. Många medlemmar kände troligtvis att det var i *Knutby Filadelfia* som de behövde vara för att följa Gud vilket ledarskapet kan ha utnyttjat för att kontrollera församlingen. Langbergs definition av spirituellt maktmissbruk tog sig här uttryck i att de medlemmar som hade sexuellt umgänge med en ledare påskyndade Jesu ankomst.

Ledarskapet i *Livets Ord* ansåg att medlemmarna skulle undvika att titta på teve och läsa kritiska böcker. Dessutom kontrollerade ledarna vad som hände på cellgruppsamlingarna vilket rapporterades till ledningen och inflödet av information kontrollerades av ledarskapet. Dock skulle inte ledarskapets syfte vara att skaffa sig kontroll över församlingen enligt Ekman, utan att betjäna folket.

Enligt Langberg kan vissa ledare anklaga församlingsmedlemmar för att söka uppmärksamhet och förstöra det goda arbete som församlingen gör i Guds namn när de försöker påtala missförhållanden inom församlingen. Detta eftersom ledarskapet säger sig representera Guds röst menar hon. Att många kyrkliga ledare talar om skydd av kyrkan och att de har Guds auktoritet samtidigt som de tystar ner missförhållanden gör det till en farlig kombination enligt Langberg. Tystandet kan också beskrivas som en önskan att försvara Guds namn och är en retorisk taktik hos ledare vilket gör att offer/församlingsmedlemmar fostras in i tystnad. Langberg oroar sig för att många delar av kristendomen idag är mer intresserad av makt än av sanningen samtidigt som övergrepp döljs, misslyckade äktenskap skjuter i höjden och nästa generation vänder sig bort från kyrkan. Kränkande, omoraliskt och arrogant ledarskap försvaras ofta då ledarna besitter fantastiska gåvor inom musik, predikan och så vidare. Medlemmar rättfärdigar och kompromissar dock detta ledarskap samtidigt som utsatta medlemmar lämnas ohörda. Langberg menar att medlemmar alltså vägrar att erkänna Gud när de ser bortom skandaler som en begåvad ungdomsledare har utfört eller när man säger att en ledare i kyrkan inte har menat något sexuellt.

De olika delarna av makt som Langberg presenterar anser jag återfinns i bägge församlingarna, om än i olika utsträckningar. Position- och kunskapsmakten som enligt Langberg kan ha uppkommit genom en teologiexamen kan ha förekommit inom *Livets Ord* eftersom Ekman var utbildad präst men kan ha saknats i *Knutby Filadelfia* eftersom Waldau inte hade en universitetsexamen. Langbergs definition av spirituellt maktmissbruk (där Guds ord förvrängs för att kontrollera eller manipulera människor genom att ledarskapet hävdar att orden representerar Gud) i kombination med spirituell makt anser jag dock är den största typen av maktutövande i respektive församling. Missförhållanden i respektive församling kan ha gömts genom det spirituella språket. Huruvida det handlar om själviska ambitioner som ska

döljas, enligt Langberg, är oklart utifrån den insamlade informationen. Langbergs teori om att många människor inom kyrkan utnyttjas därför att ledare ofta drivs av att de själva ska må bättre från den ständigt närvarande ångesten är dock något som kan stämma in på ledarskapet i Knutby Filadelfia. Även om ångest inte nämnts i teorin så kan Waldaus hårda ledarskap ha berott på den otrygga uppväxten vilket ledde till dålig självkänsla. Det är möjligt att hon försökte få bättre självkänsla genom att upphöja sig själv och ytligt jämföra andra människor med varandra men det är oklart. Vad som däremot är klart är att Waldau utifrån sin ledarposition förordade ett starkt underordnande av ledaren med teologiska motiveringar om en profetroll och, för de som visste, lära om Krist Brud. Angående Ekman så är det utifrån teorin oklart om hans ledarskap berodde på att han skulle må bättre.

För både *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord* tog sig det spirituella maktmissbruket uttryck i att ledarskapet inom respektive församling rent teologiskt ansåg att ledarskapet var från Gud vilket skapade hierarki, kontroll och icke-demokrati.

I *Livets Ord* kan det ha varit lättare för ledarskapet att slippa undan ansvar genom att i stället lägga över allt ansvar för människors ekonomi och hälsa på Gud, som enligt framgångsteologin har ingått ett förbund med människor som Gud inte kan bryta. När troenden kräver hälsa, välgång och ekonomi så blir Gud tvungen att stå vid sitt ord. Ledarskapet och själva församlingen *Livets Ord* kunde även upprätthållas genom medlemmarnas ekonomiska gåvor vilka även lovades ekonomisk belöning av Gud. Ledarskapet predikade om straff eller belöning från Gud för att kunna driva in tiondet. Det är inte jättetydligt vad Weber anser om det karismatiska ledarskapet och ekonomin. Han skriver om hur det karismatiska försörjningsbehovet täcks av ett flertal former (exempelvis genom fredliga medel eller stor skala med gåvor från exempelvis stiftelser och genom donationer) samt genom frivilliga gåvor. Var de frivilliga medlemmen kom ifrån är oklart och huruvida dessa gjorde att medlemmarna levde i kärleksförhållande till ledaren (vilket Weber ansåg) är också högst oklart. Enligt den insamlade informationen om *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord* har respektive församling inte täckt sitt försörjningsbehov genom stiftelser men däremot genom gåvor från församlingsmedlemmarna. I *Livets Ord* predikades framgångsteologi vilket hjälpte församlingen att rent ekonomiskt upprätthållas genom medlemmarnas gåvor. Huruvida dessa gåvor egentligen var frivilliga (såsom Weber påstår) kan diskuteras eftersom löften om belöning och hot om straff från Gud framställdes. Att bli förlåten av Gud genom tiondet (som återges ha gällt i *Knutby Filadelfia*) var inte huvudsyftet där. I *Knutby Filadelfia* verkar inte synen på framgångsteologi ha funnits. Enligt Fossmo var det dock en synd om en medlem inte gav tiondet. Församlingsmedlemmarna skänkte pengar och guld till Waldau för att bli förlåtna av henne. Skillnaden mellan dessa församlingar anses vara att inom *Livets Ord* har pengafrågan handlat om huruvida du som troende kristen har haft en garanterat ekonomisk framgång tack vare Gud medan det i *Knutby Filadelfia* snarare har handlat om att ge pengar till Waldau för att få förlåtelse för sina synder. Likheten mellan församlingarna är att deras ekonomier var beroende av att medlemmarna betalade tiondet.

Att ledaren (exempelvis en karismatisk ledare) är huvudkomponenten i ett system enligt Langberg verkar stämma in på både *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord*. Det är utan tvivel Ekman och Waldau som fanns högst upp i hierarkipyramiden och styrde resten av verksamheten.

Webers teori om att det inte finns någon ”hierarki” i karismatiska församlingar (det vill säga inga olika nivåer av bestämmande) på grund av att ledaren inte har valts ut genom social basis stämmer inte överens med det som förekom i *Livets Ord* eller *Knutby Filadelfia*. Visserligen stämmer det att varken Waldau eller Ekman valdes fram som ledare av församlingsmedlemmarna men en tydlig hierarki, med båda dessa ledare i toppen, fanns det. Ekman verkar ha haft en ledarposition som inte kunde ifrågasättas där han själv valde ut medlemmar och bestämde hierarkin. Ekman talade om hur ledaren inte är husfolket och församlingen såg också en hierarki i ljuset av det apostoliska ledarskapet.

Enligt Per Kornhall fanns även kontroll av informationsflödet vilket skedde uppifrån hierarkin och nedåt. Även i *Knutby Filadelfia* fanns tydliga hierarkier där ifrågasättandet av ledarna uttrycktes i starkt förakt. I denna hierarki lärde sig de yngre i hierarkin av de som befann sig högre upp genom olika kollektivboenden. Waldau betonade även ofta hierarkin i gruppen. Ida och Linnea, de två systrarna som föddes in i *Knutby Filadelfia*, berättade tidigare om hur ledarskapets nedtryckande och upphöjande av medlemmarna ledde till att de ständigt försökte klättra uppåt i hierarkin. För det fanns en tydlig hierarki i församlingen och hierarkin kunde ständigt förändras.

Utifrån den insamlade informationen verkar både Ekman och Waldau (samt Fossmo) ha upplevt att de blivit kallade av Gud till att styra sina församlingar vilket placerade de högst upp i respektive församlings hierarki. Langbergs teori om att en grupp nära följare till ledaren får makt i systemet genom närkontakten med ledaren stämmer också in på bägge församlingarna. Många av de personer som Ekman samlade runt sig vid starten för Livets Ords bibelskola hade fortfarande ledande roller i församlingen år 2010. Det kan även ha berott på att de befäste Ekmans övertygelse om att han var en apostel sänd av Gud. Waldaus utväljande av vilka församlingsmedlemmar som var ”rätt” i hennes ögon gjorde att de fick mer makt än de som var ”fel” då de befann sig högre upp i hierarkin.

Enligt Weber har karismatiska församlingar inga rättsliga principer eftersom det inte finns några etablerade myndigheter. Varken *Knutby Filadelfia* eller *Livets Ord* såg någon plats för demokrati i sina församlingar. Det finns inte mycket nämnt om demokrati i *Knutby Filadelfia* enligt den insamlade informationen men bristen på demokrati kan urskiljas genom det auktoritära ledarskapet med tydliga hierarkier och där ledarna inte ifrågasattes av medlemmarna eftersom de sade sig handla efter Guds vilja. Underordnandet, att medlemmarna inte fick ifrågasätta ledarna, och att Fossmo predikade om att församlingen inte var en demokrati utan skulle ledas av ledaren som Gud själv tillsatt, verkar också tyda på icke-demokrati i församlingen.

Utifrån den insamlade informationen verkar det ha förekommit dubbla budskap om demokrati i *Livets Ord* vilket gör det svårt att få en helt tydlig bild av hur demokratin sågs i församlingen (även om det verkar luta åt att demokratin var frånvarande). Eftersom Ekman redan ansåg sig ha direktkontakt med Gud verkar det inte som om demokrati behövdes (eftersom medlemmarna inte hade samma kontakt med Gud för att därigenom kunna fatta rätt beslut) men enligt Ekman behövdes demokrati tillsammans med ett starkt ledarskap eftersom församlingen är levande. Pingströrelsens syn på demokrati verkar ha kritiserats av Ekman.

Ekman har sagt att demokrati i kombination med ett starkt ledarskap är nödvändigt i en församling medan Per Kornhall har sagt att allting kontrollerades och att det inte fanns några medlemsmöten där frågor öppet kunde diskuteras. Utifrån den sammantagna informationen verkar *Livets Ord* ha saknat demokrati även om församlingen utåt sett såg ut att verka för demokrati.

6. Sammanfattning

Syftet med denna uppsats var att undersöka hur de två neokarismatiska församlingarna *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord* såg på ledarskap genom begreppet karismatiskt ledarskap. Uppsatsen skulle svara på tre frågeställningar genom en komparativ analys:

- Hur ser *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord* på ledarskap?
- Hur kopplas det apostoliska ledarskapet och framgångsteologin till ledarskapet inom *Livets Ord*?
- Hur kopplas läran om Kristi Brud och synen på frälsning till ledarskapet inom *Knutby Filadelfia*?

Uppsatsen använde sig av Max Webers teori om det karismatiska ledarskapet och Diane Langbergs syn på ledarskap inom kyrkan.

Utifrån den insamlade informationen som denna uppsats använt sig av framkom det att det finns många likheter och skillnader mellan de neokarismatiska församlingarna *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord* på flera instanser. De olikheter som har framträtt knyter främst an till respektive församlings unika utövande. Frälsningsläran om Kristi Brud samt den föränderliga synen på synd har varit unik för *Knutby Filadelfia* och därmed givetvis påverkat ledarskapet. För *Livets Ord* har i stället det apostoliska ledarskapet och framgångsteologin haft en tydlig påverkan på det uttryckta ledarskapet. Även om dessa församlingar är två exempel på neokarismatiskt ledarskap så finns det många likheter som de delar, såsom karismatiskt ledarskap, auktoritet, hierarki, tiondet (om än med olika tolkningar av dess innebörd), spirituellt maktmissbruk och brist på demokrati.

Webers teori om det karismatiska ledarskapet stämmer alltså till viss del in på församlingarna. Men att alla karismatiska ledare verkar på samma sätt stämmer alltså inte vid jämförande mellan *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord*. Det finns vissa faktorer som stämmer överens och som ligger till grund för

ledarskapet men utöver det verkar det vara upp till respektive ledare hur församlingen fortsätter bedrivs.

Det karismatiska ledarskapet som *Knutby Filadelfia* och *Livets Ord* har gemensamt betonar dock i hög grad underordning.

För den vidare forskningen skulle det därmed vara intressant att undersöka om det finns exempel på karismatiskt ledarskap, i Webers bemärkelse, inom de neokarismatiska rörelserna som inte har den här betoningen på underordnande.

7. Källförteckning

6.1 Bibliografi

- Arnroth, Thomas, 2017. *Livets Ord: Mina tio orimliga år som frälst. Del ett: De första åren*. Stockholm: Ordfront.
- Arnroth, Thomas, 2018. *Livets Ord: Mina tio orimliga år som frälst. Del två: Förnyad och befriad*. Stockholm: Ordfront.
- Aronson, Torbjörn, 2016. *Ett nytt karismatiskt landskap i Sverige*. Stockholm: Areopagos (i samarbete med världen idag).
- Ekman, Ulf, 1993. *Aposteln: Vägröjare och grundläggare*. Uppsala: Livets Ords förlag.
- Ekman, Ulf, 1993. *Den levande Gudens församling*. Uppsala: Livets Ords förlag.
- Ekman, Ulf, 1996. *Denna välsignade press: Historien om Livets Ord*. Uppsala: Livets Ords förlag.
Tryck: Cox & Wyman Ltd: England 1996
- Ekman, Ulf, 2003. *Grunden för vår tro*. Uppsala: Livets Ords förlag.
- Gembäck, Peter & Sohlander, Annika, 2020. *Knutby inifrån: Så förvandlades pingstförsamlingen till en sekt*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Holmström, Krister, 1986. *Biblisk framgångsteologi*. Uppsala: Livets Ords förlag
- Kornhall, Per, 2010. *Livets Ord – kontroll och manipulation i Jesu namn*. Stockholm: Leopard Förlag.
- Langberg, Diane, 2020. *Redeeming Power: Understanding authority and abuse in the church*. Michigan: Brazospress.
- Nordling, Jan, 2004. *Knutby -Sanningen och nåden*. Uppsala: Almqvist & Wiksell
- T. Jungkuntz, 1980. *Liten karismatisk katekes*. Herrljunga: Interskrifts förlag AB.
- Waldau M, Åsa, 2007. *Kristi Brud- Vem kan man lita på?* Växjö: Davidsons tryckeri
- Weber, Max, 1983. *Ekonomi och samhälle: Förestående sociologins grunder*. Lund: Argos
- Öholm, Siewert, 2008. *Pastor Ulf: Samtal med Ulf Ekman*. Värnamo: Fälth & Hässler

6.2 Elektroniska källor

- Conger, Jay A & Kanungo, Rabindra N & Menon, Sanjay T, 2000. *Charismatic leadership and follower effects. Journal of organizational behavior*. New Jersey: John Wiley and sons. [Charismatic Leadership and Follower Effects on JSTOR](#) . Hämtad 10 maj 2022.
- Kyker, Charles C, 2004. An apostolic leadership model that enables pastors to develop a passion to reach the unchurched. Kentucky: Asbury theological seminary. [2004 Kyker, C An Apostolic Leadership Model.pdf \(asburyseminary.edu\)](#). Hämtad 20 maj 2022.
- Peterson, Brittany L & Garner, Johny T, 2019. Tensions of Narrative Ownership: Exploring the Rise of (Counter) Narratives during the Fall of Mars Hill Church. Montana: Western Journal of Communication. [10.1080/10570314.2018.1462525](#). Hämtad 29 mars 2022.

6.3 Dokumentärer

Knutby: Barnen som fruktade Gud. 2019. UR play, barnministeriet, okänd sändningstid.
<https://urplay.se/program/210157-barnministeriet-knutby-barnen-som-fruktade-gud>. Hämtad 7 maj 2020.

Knutby: Från paradiset till helvete, 2018. Uppdrag granskning, SVT, 14 februari 2018. Länk borttagen från internet. Hämtad 25 februari 2020.

Vägen hem, 2009. TV4, 12 februari 2009. [Vägen Hem - Dokumentär om Knutbymorden - YouTube](#). Hämtad 12 februari 2020.